

**НАСТАВНИ ПРОГРАМ ЗА ПРЕДМЕТ:
ЕТИКА за све смјерове гимназије**

РАЗРЕД: ТРЕЋИ

СЕДМИЧНИ БРОЈ ЧАСОВА: 1

ГОДИШЊИ БРОЈ ЧАСОВА: 36

ОПШТИ ЦИЉ ПРОГРАМА

По завршетку овог програма ученици ће бити упознати са етиком као филозофском дисциплином, разумјеће њене основе појмове, препознаће значајније дилеме примијењене етике и обогатити своје опште образовање.

ПОСЕБНИ ЦИЉЕВИ ПРОГРАМА

1. Усвајање основних знања из области етике. Однос етике према другим областима духовне свијести, приказ основних етички појмови и анализа релевантних етичких дилема.
2. Повезивање знања из области Етике са знањима из других друштвено-хуманистичких наука.
3. Развијање критичког мишљења, критичности и самокритичности, толерантности, одговорности, солидарности, вјештина ненасилне комуникације, те поштовање универзалних људских вриједности.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

Наставна тема

Оквирни број часова

1. Етика као филозофска дисциплина.....	(6)
2. Основни етички појмови.....	(10)
3. Примијењена етика.....	(14)
4. Слободна тема.....	(6)

Оперативни циљеви/ Исходи	Садржај програма/Појмови	Корелација са другим наставним предметима
Тема 1: Етика као филозофска дисциплина (6) 1.1. Увођење у филозофију, 1.2. Предмет етике, 1.3. Задаци и методе етике		
Ученик ће бити у могућности да: 1.1. - објасни појам и предмет филозофије - идентификује изворе филозофског мишљења	1.1. Појам филозофије, метафизике, епистемологије, гносеологије, етике, естетике, чуђења и сумње.	Филозофија

<ul style="list-style-type: none"> - наведе и образложи предмет бављења значајнијих филозофских дисциплина - дискутује о важности етике као практичне филозофске дисциплине <p>1.2. - етимолошки одреди поријекло и значење ријечи етика</p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише предмет бављења етике - уочи разлику између етике и других наука које се баве људским дјеловањем - утврди однос етике према другим филозофским и научним областима <p>1.3. - образложи зашто изучавати етику, односно због чега дјеловати морално</p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише појам методе - уочи шта сачињава валидан аргумент етичког мишљења - објасни дијалектичку методу - објасни картазијанску методу 	<p>1.2. Појам и предмет етика, однос етике према другим филозофским и научним области.</p> <p>1.3. Појам методе, аргумента, логика, дијалектичка метода, картазијанска метода, задаци етике.</p>	
<p>Тема 2: Основни етички појмови (10) 2.1.Одређење морала, 2.2. Моралне норме, 2.3. Моралне вриједности, 2.4. Морални карактер, 2.5. Проблем слободне воље, 2.6. Морално суђење</p>		
<p>Ученик ће бити у могућности да:</p> <p>2.1. - дефинише појам морала</p> <ul style="list-style-type: none"> - образложи појмове морализма и аморализма - наведе основне ставове филозофске позиције моралног апсолутизма - наведе основне ставове филозофске позиције моралног релативизма <p>2.2. - дефинише појам норме</p> <ul style="list-style-type: none"> - направе класификују различите врсте друштвених норми - наведе основне елементе пранорме првобитне друштвене заједнице - уочи сличности и разлике између моралних и обичајних норми 	<p>2.1.Појам морала, морализма, аморализма, апсолутизма и релативизма</p> <p>2.2. Појам норме, бонтона, фолклора, традиције, обичаја, разлика између правне-религијске-обичајне и моралне норме.</p>	<p>Филозофија Социологија Култура религија Психологија Српски језик и књижевност Историја</p>

<ul style="list-style-type: none"> - уочи сличности и разлике између моралних и правних норми - уоче сличности и разлике између моралних и религијских норми <p>2.3. - дефинише појам вриједности</p> <ul style="list-style-type: none"> - класификује различите врсте вриједности - одреди појам и предмет аксиологије као филозофије вриједности - идентификује добро/зло као категорију и врховну етичку вриједности <p>2.4. - дефинише појам личности</p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише појам карактера - објасни појмове свијести и савјети - објасни појмове стида, кајања и гриже савјести - интерпретира Фројдову психоаналитичку теорију личности/карактера <p>2.5. - процијени слободу као антрополошку претпоставку моралности</p> <ul style="list-style-type: none"> - образложи појмове аутономије и хетерономије - изнесе основне поставке филозофске позиције детерминизма - изнесе основне поставке филозофске позиције индетерминизма <p>2.6. - одреди појам моралне дилеме и моралне контроверзе</p> <ul style="list-style-type: none"> - образложи појам моралне заслуге - образложи појам моралне санкције - наведе и личним примјером илуструје различите врсте моралних одлука 	<p>2.3. Појам вриједности, аксиологије, добра и зла</p> <p>2.4. Појам личности, карактера, свијести, стида, гриже савјести. Психоаналитичка теорија морала.</p> <p>2.5. Појам слободе, аутономије, хетерономије, детерминизма, индетерминизма.</p> <p>2.6. Појам дилеме, контроверзе, моралне санкције, Софијин избор, Буриданов избор, ултиматум.</p>	
<p>Тема 3: Примијењена етика (14) 3.1. Абортус и еутаназија, 3.2. Генетски инжењеринг, 3.3. Еколошка криза, 3.4. Зависност – дрога и алкохол, 3.5. Сексуална етика, 3.6. Професионална етика</p>		

<p>Ученик ће бити у могућности да:</p> <p>3.1. - препозна моралну контроверзу двије дијаметрално супротне позиције абортуса („за живот“ vs „за избор“)</p> <ul style="list-style-type: none"> - дефинише појам еутаназије и наведу различите врсте еутаназије (добровољна, недобровољна, пасивна и активна) - образложи хоспици и палијативну његу као савремену алтернативе еутаназији - изгради и аргументовано одбрани властити став по питању абортуса и еутаназије <p>3.2. - дефинише термине биоинжењеринг и еугеника</p> <ul style="list-style-type: none"> - уочи сличности али и разлике између генске терапије и генетског побољшања - образложи основне разлоге аморалности клонирања човјека - тумачи позитивну наду и негативне опасности које нуди ГМО (генетски модификована исхрана) <p>3.3. - разумијз савремене еколошке изазове загађења ваздуха, климатске промјене, очување флоре и фауне</p> <ul style="list-style-type: none"> - појасни разлику између антропоцентричног и биоцентричног приступа еколошким проблемима - интерпретира Сингерову идеју ослобођења животиња - укаже на нашу одговорност према будућим генерацијама и промовише основну норму еколошке етике: чувај живот! <p>3.4. - спозна здравље као вриједност и уоче моралну потребу његовог очувања</p> <ul style="list-style-type: none"> - образложи проблем зависности као губитка слободе и достојанства личности - наведе различите врсте зависности и степене зависности - препозна сигнале зависности код себе и код других 	<p>3.1. Појам абортуса, сурогат мајки, еутаназије, палијативне његе.</p> <p>3.2. Појам генетског инжењеринга, еугенике, генетског побољшања и генске терапије, клонирања, генетски модификоване хране.</p> <p>3.3. Појам екологије, антропоцентризма, биоцентризама, ефекта стаклене баште, права и заштите животиња.</p> <p>3.4. Појам здравља, болести, сигнали и врсте зависности, алкохолизам, наркоманија.</p>	<p>Биологија Географија Психологија Демократија и људска права Вјеронаука</p>
---	---	---

<ul style="list-style-type: none"> - одбрани етичку норму избјегавања као најбољег начина борбе против зависности <p>3.5. - разумије комплексност хумане сексуалности</p> <ul style="list-style-type: none"> - објасни појам промискуитета - препозна аморалност сексуалне перверзије - образложи појам сексуалног узнемиравања - изгради и одбрани властиту позицију о сексуалној етици <p>3.6. - разликује појмове професије, занимања и позива</p> <ul style="list-style-type: none"> - препозна значај професионалне одговорности и професионалног угледа - објасни појмове мито и корупција - објасни појам колегијалности - наведе позитивне колегијалне особине, дају примјер из властитог искуства - наведе негативне колегијалне особине, даје примјер из властитог искуства - препозна значај моралног кодекса професије за практично морално дјеловање на радном мјесту 	<p>3.5. Појам хумане сексуалности, промискуитета, перверзије, узнемиравања</p> <p>3.6. Појам професије, занимања, позива, угледа, одговорности, етичког кодекса, мито, корупција, колегијалност.</p>	
<p>Тема 4: Слободна тема (6)</p>		
<p>Слободна тема даје могућност наставницима да у договору са ученицима бирају и дефинишу исходе учења којим ће тежити, као и садржај/е којима ће се бавити. На овакав начин ученицима дајемо прилику и учимо их да постају равноправни партнери у креирању наставе програма. Истовремену, самом наставнику се оставља слободан простора за рад на темама од личног интересовања.</p>	<p>Садржај зависи од слободно изабране теме.</p>	<p>Корелација предмета зависи од слободно изабране теме.</p>

Дидактичка упутства и препоруке:

На часу је потребно комбиновати различите методе и облике рада. Због тога наставници треба да владају репертоаром различитих наставних метода. Потребно је редуковати фронтално излагање наставника и обогатити га, самим тим и учинити га ефикаснијим комбиновањем са другим методама и облицима рада. Акцент треба ставити на интерактивну наставу и развијање критичког мишљење ученика кроз индивидуални рад, тимски и групни рад: кооперативно учење кроз интеракцију, учење према моделу, активно искуствено учење, рјешавање проблема. Три су основна елемента критичког мишљења: размишљање (концептуализација, анализа-синтеза, евалуација), размјена (комуникација, опсервација других погледа, преиспитивање и упоређивање), презентација (изградња и аргументована одбрана властитог става, самопоуздање и свијест о вриједности властитих идеја, мотив за дјеловање). Критичко мишљење у настави развија се путем ЕРР стратегије (евокација, разумијевање, рефлексција) користећи различите методе и технике попут: скандалон, проблематизација, актуализација, усмено излагање са коришћењем табле, разговор (катехетички, мајеутички, хеуристички) остварен на различите начине (олуја идеја, групном дискусијом, учеником звијездом), сњежна грудва, слагалица, вртешка, рад на изворном тексту, студија (анализа) случаја, дебата, развојни разговор (питање – одговор – констатација), метода писаног рада, квиз знања и групно креирање мапе ума.

Наставу учинити занимљивом коришћењем актуелних примјера моралних дилема из свакодневног живота заједнице (дневна штампа, телевизија, филм). Из истог разлога избјегавати на часу диктирање – потребне материјале доставити ученицима одштампане.

Због природе предмета, при упознавању ученика са новим садржајем, наставник не би смио упасти у замку да излаже и намеће своју етичку позицију ученицима. Сваком моралном проблему и етичком правцу треба прићи подједнако објективно и критички. Разлике моралних погледа треба подстицати а не сузбијати. На ученику је да слободно искористи те информације и самостално примјењујући етичку аргументацију формира властити морални суд. Од изузетне је важности показати ученицима да су питања и садржаји којим се етика бави, иако понекад потиче из далеке прошлости, потпуно смислени и крајње корисни у рјешавању проблема савременог човјека.

Оцјењивање треба да буде континуирано током школске године, обављено јавно и са образложињем онога што је ученик добро урадио, али и онога што треба да буде боље, као и грешака које је евентуално направио. Оцјењивање треба да служи као показатељ успјешности остваривања исхода дефинисаних наставним програмом, како наставнику, тако и самом ученику. Оцјена треба да буде у служби даљег развоја ученика и не треба је посматрати као казну или награду. Потребно је оцјењивати различите активности ученика, како би се мотивисали за интерактивно учешће у настави и добили повратну информацију о успјешности свога рада. Приликом оцјењивања постигнућа ученика акценат ставити на квалитет знања користећи се Блумовом таксономијом класификације исхода учења.

Писмена провјера знања није адекватан начин испитивања и провјеравања знања из етике. Уколико се провјера знања обавља писмено пожељно је да то буде са питањима отвореног типа. Таква питања представљају задатке са виших нивоа Блумове таксиномије и дају могућност оцјењивања већом оцјене. Уколико се испитује познавање елементарнијих чињеница као предуслова за аналитичко и критичко мишљење, може се такође искористити петнаесто минутни тест затвореног типа.

Одговарајући облик провјеравања знања из етике је усмени испит, практикован континуирано током школске године кроз дијалог и наставне активности, а не традиционалним прозивањем и одговарањем испред табле. Овим се ставља нагласак на процес долажења до знања и развијање способности, а не само на пуке чињенице. Усмена питања треба да буду кратка и јасна, да захтијевају промишљање, а не набрајање чињеница. Ученик би требао да препозна апстрактно у личном искуству, повезује различите појмове, стекне властити став и аргументовано га одбрани. Због тога је важно да наставник створи угодну и приступачну климу, како би са учеником могао остварити „филозофски дијалог“.

Писање реферата одговарајући је облик оцјењивања етике пошто директно демонстрира процес самосталног и критичког мишљења ученика у дијалогу са заданом темом. Наравно потребно је претходно ученике укратко припремити за писање реферата. Објаснити им структуру (увод, главни дио, закључак), врсте реферата (аналитички, компаративни, аргументацијски и сл.) као и критеријуме по којима ће реферати бити оцјењивани (поштовање форме, стил писања, поткријељеност аргумената, проблем плагијата). Такође, учениково излагање написаног реферата пред групом, треба додатно наградити.

На наредном списку наведена је корисна литература коју наставници могу консултовати:

1. Темков, Крил. *Добаро, боље, најбоље (етика за младе)*, Ниш: Бонес, 2003.
2. Перовић, Миленко. *Увод у етику*, Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине, 2003.
3. Макинтарјер, Аластер. *Кратка историја етике*, Београд: Плато, 2000.
4. Ђукић, Остоја; Стојановић, Горан. *Морална филозофија (хрстоматија морално етичких текстова)*, Бања Лука: Филозофски факултет, 2014.